

Justitiedepartementet

Remissvar över betänkandet **Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön (SOU 2023:80)**

Ju2023/02590

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) yttrar sig över betänkandet **Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön (SOU 2023:80)**. Yttrandet lämnas inom ramen för institutets uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Sammanfattning

Institutet för mänskliga rättigheter tillstyrker majoriteten av utredningens förslag och ställningstaganden. Institutet anser att utredningen har gjort en god genomlysning av hur Sveriges internationella åtaganden påverkar de sakfrågor som behandlas och att barns synpunkter har beaktats i de förslag och bedömningar som rör barn i enlighet med Sveriges åtaganden enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Institutet:

- tillstyrker** utredningens förslag om förändringar i bestämmelserna i 6 kap. 4 § brottsbalken som gäller **våldtäkt mot barn**, i 6 kap. 6 § som gäller **sexuellt övergrepp mot barn** samt i 6 kap. 9 § brottsbalken som gäller **utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling** med avsikt

att stärka det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år särskilt i förhållande till köp av sexuell handling.

- **tillstyrker** utredningens förslag på förändringar i 6 kap. 11 § och 12 § brottsbalken så att det straffrättsliga skyddet även omfattar köp av sexuella handlingar som utförs på distans.
- **delar** utredningens bedömning att koppleri inte bör undantas från kravet på dubbel straffbarhet.
- **delar inte** utredningens bedömning att brottsbeteckningen barnpornografi bör förbli oförändrad. Den internationella rättsutvecklingen på området och rekommendationer från expertorganisationer talar för att beteckningen ska ändras för att tydligare signalera att brottet rör sig om dokumenterade sexuella övergrepp av barn. Institutet **tillstyrker** i stället utredningens **alternativa förslag** där sexuell exploatering av barn i bild föreslås som brottsbeteckning.
- **tillstyrker** utredningens förslag om att inkludera kön bland straffskärpningsgrunderna för brott med hatmotiv och att könsöverskridande identitet eller uttryck ersätts med könsidentitet och könsuttryck. Institutet föreslår att även ålder och funktionsnedsättning inkluderas bland straffskärpningsgrunderna för brott med hatmotiv i linje med utvecklingen på europeisk nivå.
- **tillstyrker** förslagen kring brott mot äldre och särskilt utsatta.

Övergripande synpunkter

Institutet anser att utredningen har gjort en god genomlysning av hur Sveriges internationella åtaganden påverkar de sakfrågor som behandlas och att barns synpunkter har beaktats i de förslag och bedömningar som rör barn i enlighet med Sveriges åtaganden enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Utredningen har samlat in och tagit hänsyn till barns synpunkter, i linje med barnkonventionens artikel 12, vilket institutet välkomnar.

Institutet anser att det hade varit av värde att samla in fler synpunkter direkt från rättighetsbärarna i relation till brott mot äldre och andra särskilt utsatta (kap. 5) på samma sätt som barn har konsulterats under utredningen av ett starkare straffrättsligt skydd mot sexuella kränkningar (kap. 3).

Som framgår av kommittédirektivet har Sverige, genom ratificering och inkorporering av barnkonventionen, åtagit sig att skydda barn mot alla former av våld, sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Det är därför viktigt att fortsatt säkerställa att svensk straffrätt är harmoniserad med barnkonventionen genom kontinuerliga översyner av svensk lagstiftnings överensstämmelse med barnkonventionen. Institutet har nyligen lyft fram behovet att göra översyner av lagstiftningens överensstämmelse i förhållande till andra internationella åtaganden om mänskliga rättigheter, såsom konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.¹

Institutets ställningstaganden

Sexuella kränkningar (3 kap.)

3.12 Det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år särskilt i förhållande till köp av sexuell handling. Institutet **tillstyrker** utredningens förslag om utvidgning av bestämmelsen i 6 kap. 4 § brottsbalken som gäller våldtäkt mot barn och bestämmelsen i 6 kap. 6 § som gäller sexuellt övergrepp mot barn så att de inkluderar gärningar där gärningsmannen utnyttjar att ett barn under 18 år på grund av psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningsmannens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna har en nedsatt förmåga att värna sin sexualitet.

Institutet **tillstyrker** även utredningens förslag om ändring av bestämmelsen i 6 kap. 9 § brottsbalken som gäller utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling så att den inte längre är subsidiär till de tidigare bestämmelserna i kapitlet.

¹ Institutet för mänskliga rättigheter (2023) Kompletterande information till FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter: inför behandlingen av Sveriges 7:e periodiska rapport, dnr. 6.1.1-604 / 2023, Institutet för mänskliga rättigheter (2024) Kompletterande information till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning: Inför den andra och tredje granskningsprocessen avseende Sverige 2024, dnr. 6.1.1-165/2023.

Institutet **välkomnar** att det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn 15–17 år stärks, särskilt i fall där barn under 18 år, på grund av psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningspersonens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna, har nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet.

Även om barn mellan 15 och 17 år har uppnått åldern för sexuellt självbestämmande och deras rätt till fysisk och mental integritet ska respekteras² finns det fall där barnets förmåga att värna sin sexuella integritet är begränsad. Utredningen visar att nuvarande lagstiftning inte har kunnat tillämpas i flera av dessa fall. Institutet bedömer att utredningens förslag på ändringar i brottsbalkens 6 kap. kan ge barn ett bättre skydd mot sexuella övergrepp och sexuellt utnyttjande och därmed stärka förverkligandet av barnets rättigheter.³ Utredningens förslag är även i linje med Sveriges åtaganden enligt Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Lanzarotekonventionen).⁴

Institutet anser att, om lagförslagen antas, är det viktigt att följa upp tillämpningen med särskilt fokus på åtaganden enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen). Detta för att säkerställa att det sexuella självbestämmandet för barn med funktionsnedsättning i åldern 15–17 år inte otillbörligen begränsas.

3.13 Det straffrättsliga skyddet vid köp av sexuella handlingar som utförs på distans

Institutet **tillstyrker** utredningens förslag på förändringar i 6 kap. 11 § och 12 § brottsbalken så att det straffrättsliga skyddet även omfattar köp av sexuella handlingar som utförs på distans.

² Se bl. a FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning art. 17, EUs Stadga om de grundläggande rättigheter, art. 3, Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna art. 8.

³ Se bl.a. FN:s konvention om barnets rättigheter, art. 19 och 34.

⁴ Europarådet, Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp, CETS no.: 201, 12 Juli 2007.

Som utredningen identifierar så har de senaste decenniernas tekniska utveckling bidragit till att även sexhandeln har digitaliserats och tagit sig delvis nya former. Det är viktigt att lagstiftningen följer denna utveckling.

Barnkonventionsutredningen konstaterade genom sin översyn av svensk lagstiftnings överensstämmelse med barnkonventionen att det finns luckor i det straffrättsliga skyddet när det gäller sexuella gärningar som begås genom digitala medier.⁵ Institutet välkomnar förslagen som framförallt ökar skyddet för utsatta även vid sexualbrott som begås på distans, men som även ökar svensk lagstiftnings överensstämmelse med barnkonventionen.

Vad gäller vuxna personer som säljer sex på distans kan det uppstå konflikt mellan rätten till personlig integritet och skyddet mot utnyttjande. Institutet anser att lagstiftningens tillämpning bör följas upp för att utvärdera hur gränsdragningen mellan laglig pornografi och de köp av sexuella handlingar som förbjuds enligt utredningens förslag fungerar i rättstillämpningen.

3.14 Det straffrättsliga skyddet vid koppleribrott begångna från utlandet

Institutet **delar utredningens bedömning** att det inte är lämpligt att undanta koppleri från kravet på dubbel straffbarhet. Institutet vill dock rekommendera att Sverige fortsatt verkar för en internationell samsyn kring kriminalisering av koppleri, något som bland annat skulle förenkla lagföring av koppleribrott begångna från utlandet.

3.15 Bör brottsbeteckningen barnpornografibrott förändras?

Institutet **delar inte utredningens bedömning** att beteckningen barnpornografi inte bör ändras. Utredningen bedömer att det inte finns tillräckliga skäl att ändra brottsbeteckningarna barnpornografibrott och grovt barnpornografibrott. Bedömningen grundas bland annat på att det är svårt att hitta en lämplig ny brottsbeteckning och att ordet barnpornografi i svenskt språkbruk är mycket negativt laddat. Institutet anser att det trots detta vore önskvärt att justera terminologin i svensk lag för att bättre spegla att brotten rör sig om dokumenterade sexuella övergrepp av barn. Detta vore i linje med den

⁵ Jämför SOU 2020:63 s. 1344–1346.

internationella utvecklingen⁶, samt rekommendationer från expertorganisationer⁷.

Institutet **tillstyrker i stället** utredningens alternativa förslag om att brotten ska benämnas **sexuell exploatering av barn i bild** och **grov sexuell exploatering av barn i bild**.

Ny straffskärpningsgrund för brott med hatmotiv med avseende på kön (4 kap.)

Institutet **tillstyrker** förslaget om att straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken utvidgas genom att det uttryckligen anges att det är en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av kön. Samt tillstyrker att bestämmelsen också ändras på så sätt att begreppet **könsöverskridande identitet eller uttryck** ersätts med **könsidentitet eller könsuttryck**.

Utredningen har inte haft i uppgift att se över hur begreppet **könsöverskridande identitet** används i andra bestämmelser. Institutet föreslår trots detta att lagstiftningen harmoniseras genom att ändra begreppet till **könsidentitet och könsuttryck** i samtliga bestämmelser där det förekommer.

Som utredningen påpekar har hatbrott på grund av kön ökat under senare år, inte minst på nätet. Hatet blir dessutom allt grövre och mer sexualiserat. Förutom att vara kränkande mot individen som utsätts så kan hatet ha en avskräckande effekt på kvinnors deltagande i politiken och det offentliga samtalet. Att inkludera kön bland straffskärpningsgrunderna skulle därför bidra till att stärka kvinnors mänskliga rättigheter och det demokratiska samhället. Åtgärden skulle också svara mot rekommendationer till Sverige från FN:s

⁶ Se bland annat: Ecpat/Interagency working group, Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Luxembourg guidelines); 28 January 2016, FNs barnrättskommitté, Guidelines regarding the implementation of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, C/CRC/156, 10 September 2019.

⁷ Se prop. 2019/20:69 s. 26f

kommitté för kvinnors rättigheter (FN:s kvinnokommitté)⁸ samt vara i linje EU kommissionens förslag på utvidgning av den rättsliga grunden för straffrättslig EU-lagstiftning så att den även inkluderar hatpropaganda och hatbrott⁹.

I linje med ovan nämnda förslag från EU kommissionen anser institutet att regeringen även bör överväga att inkludera funktionsnedsättning och ålder som straffskärpningsgrunder i hatbrottslagstiftningen¹⁰. Frågan om att inkludera funktionsnedsättning som straffskärpningsgrund i hatbrottslagstiftningen lyftes av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning i deras dialog med Sverige den 11–12 mars 2023 om Sveriges genomförande av funktionsrättskonventionen.

Brott mot äldre och andra särskilt utsatta (5 kap.)

Institutet **tillstyrker** utredningens förslag till ändringar i brottsbalken om grovt bedrägeri och olovlig befattning med betalningsverktyg (9 kap. 3 § och 3 c § brottsbalken). Detta bör bidra till att stärka skyddet mot brott för äldre och andra särskilt utsatta.

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av utredaren Abigail Booth. I den slutliga beredningen har även ställföreträdande direktör Charlotte Palmstierna och enhetschefen Karin Schulz deltagit.

⁸ FN:s kvinnorättskommitté, Sammanfattande slutsatser om Sveriges tionde periodiska rapport, CEDAW/C/SWE/CO/10, 24 november 2021, p.28(b).

⁹ Europeiska kommissionen, COM (2021) 777 final.

¹⁰ Se Institutets rekommendationer i: Institutet för mänskliga rättigheter (2024) Kompletterande information till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning: Inför den andra och tredje granskningsprocessen avseende Sverige 2024, dnr. 6.1.1-165/2023 s 11.